

RECENZE A ANOTACE

GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V: *Ústavní systém České republiky. 6. aktualizované vydání.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 574.

Jaro tohoto roku přineslo již šesté vydání známé učebnice ústavního práva autorského tria tvořeného profesorem Gerlochem, doktorem Hřebejkem a docentem Zoubkem. Jedná se o učebnici osvědčenou a oblíbenou. Pokud se jedná o první charakteristiku, svědčí o ní skutečnost, že tato kniha je s námi v postupně se vyvíjející podobě již téměř 30 let. Třicáté narozeniny oslaví příští rok. Již z názvu je patrné, že se jedná o šesté, aktualizované vydání. Málo známé ale je to, že fakticky se jedná o vydání již sedmé. Sérii knižních vydání, jak se s nimi mohli čtenáři – včetně autora této recenze – postupně seznamovat od roku 1994, předcházela skriptu „Základy ústavního práva“. Ta pro účely výuky na Policejní akademii České republiky připravili autoři, tehdy ještě s dr. Petrem Kroupou, již v roce 1993. Tím autorský kolektiv získal prvenství při přípravě učebnice ústavního práva nově vzniklé samostatné České republiky.

Právě vydaná učebnice je oblíbená mezi studenty a ve výuce je osvědčená. To mohu potvrdit z obou stran pomyslné barikády, tedy jak z pozice studenta, tehdy ještě střední školy, tak i vysokoškolského pedagoga. Důvodem obliby je přehlednost a srozumitelnost výkladu, a také jeho komplexnost. To vše při zachování přiměřeného rozsahu. Ten je plně dostačující pro potřeby středních škol a neprávnických vysokých škol, ale také pro zájemce z řad široké veřejnosti, včetně zaměstnanců veřejné správy. Pokud se jedná o právnické fakulty, potom na těch, kde je ústavní právo vyučováno ještě v plném rozsahu, jako je tomu například na pražské právnické fakultě, tam tato učebnice může posloužit jako základ při přípravě na zkoušky, avšak zkušební požadavky jdou nad její rámec. Nicméně pokud se jedná o pravděpodobný okruh čtenářů této recenze, kniha naplní jejich očekávání a potřeby v míře vrchovaté.

Začneme-li od struktury knihy, ta poskytuje komplexní výklad problematiky ústavního práva. Narozdíl od některých jiných učebních pomůcek recenzovaná publikace neopomíjí ústavní vývoj. To považuji za naprosto správné. Česká republika zde není odnepaměti, respektive svět nezačal 1. ledna 1993. Čtenáři je naopak dobře známo, že český ústavní vývoj je neoddtělitelně spojen s ústavním vývojem československým. Ostatně to konstatuje i preambule k Ústavě České republiky. Podržíme-li se základní filozofické otázky vztahující se k lidskému bytí, potom chceme-li vědět, kdo jsme a kam jdeme, musíme vědět, odkud jdeme. Neboli přítomnost je formována minulostí. A bez odkazu na ústavní vývoj československý nelze řádně odpovět na základní otázky, jako proč je Česká republika republikou, proč její ústavní systém vychází z parlamentní formy vlády, ale současně proč posiluje prezidenta republiky apod. Ve skutečnosti na řadu těchto otázek nestačí jít do 28. října 1918, ale je nutno pokračovat dále v čase, protože mnoho rysů československého ústavního

systému a jeho vývoje má své kořeny v rakouském mocnářství. Toho si jsou autoři dobře vědomi, proto také věnují potřebný prostor ústavnímu vývoji nejenom československému, ale také nástinu ústavního vývoje na našem území od roku 1848. Ústavní vývoj v letech 1848 – 1918 je podán ve skutečně nezbytném rozsahu, který poskytne základ pro výklad ústavního vývoje československého. Ten je již popsán v rozsahu potřebném pro výklad podstaty a proměn ústavního systému v jednotlivých obdobích, včetně jejich historických souvislostí. Recenzovaná kniha však není učebnicí ústavních či právních dějin. Historické pasáže tvoří necelou desetinu jejího rozsahu. Čtenář však díky nim pozná okolnosti, které vedly ke vzniku samostatné České republiky a jejího ústavního systému.

Další struktura knihy není překvapivá. Je pomyslně členěna na dvě velké části odpovídající základním pilířům našeho ústavního pořádku, tedy Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod (dále jen „Ústava“ a Listina“). Obě tyto části mají přibližně stejný rozsah. Z povahy věci, kdy věcný záběr Listiny je mnohonásobně větší, než je tomu v případě Ústavy, jde výklad v částech věnovaných Ústavě do větší hloubky. To je ale nevyhnutelné a je to dobře patrné v případě nejenom každé učebnice ústavního práva, ale také těch nemnoha komentářů k Listině. V případě Listinou regulované materie by bylo možné napsat knižní komentář ke každému jejímu článku, respektive k zákonům, které je provádějí. Ostatně takové publikace existují. Autorům recenzované učebnice se nicméně podařilo nalézt vhodnou rovnováhu rozsahu i hloubky výkladu v obou hlavních částech učebnice. Konec konců, bude-li mít čtenář zájem či potřebu zjistit o určitém tématu ústavní materie více, může čerpat z další odborné literatury, na kterou ho tato učebnice vhodně nasměruje.

Pokud jde o další členění, učebnice sleduje strukturu Ústavy a Listiny. To není nijak překvapivé, naopak je to přirozené. Z hlediska pedagogického se jedná o vhodný postup, díky kterému čtenář může dobře sledovat výklad učebnice s normativním textem v ruce.

Výborné je, že autoři se neomezují pouze na výklad normativního textu v jeho vzájemných souvislostech. Neopomněli totiž také pasáže podávající teoretický či státovědný výklad jednotlivých ústavních institutů. Čtenář se tedy dozví také o původu, podstatě a podobách bikameralismu, ústavního soudnictví, vztahu norem vnitrostátního a mezinárodního práva apod. To je vhodné pro poznání, že podoba ústavního systému v České republice není jediná možná a má také alternativy. Tedy například že Senát má v ústavním systému České republiky své místo, ale že ústavní systém může být koncipován také jako jednokomorový, aniž by to znamenalo jeho nedemokratičnost nebo ohrožení základních práv a svobod či stability státu.

Jednotlivé kapitoly jsou vnitřně logicky členěné a podávají nejenom vzájemně provázaný, ale také vyvážený výklad. Na některých místech si lze položit otázku, zda text nejde až do přílišných podrobností. Na mysli mám například výčty ministerstev a ústředních orgánů státní správy nebo aktuální výčet výborů Poslanecké sněmovny. To je nicméně věc autorského pojetí a lze najít svá proti

i pro. S ohledem na očekávaný okruh čtenářů mohou i tyto výčty, byť relativně rychle ztratí na aktuálnosti, být užitečné, protože ukáží názorně, co si pod oběma ústavními instituty představit.

Udržen vyváženost a zaměření na podstatné se autorům podařilo i v kapitolách věnovaných Listině. Zde jde z důvodů zmíněných již výše o daleko složitější úkol. Čtenáři je v těchto pasážích poskytnut nejenom výklad týkající se podstaty příslušného práva či svobody, ale také informace o nejvýznamnějších zákonech realizujících dané ustanovení Listiny. Přitom se autorům podařilo také podat informace o obsahu jednotlivých zákonů v tom rozsahu, nakolik souvisejí s příslušným ustanovením Listiny připouštějícím realizaci nebo omezení příslušného práva či svobody. To je ostatně zásadní část výkladu Listiny.

Publikace tohoto rozsahu se prakticky nemůže vyhnout i určitým nedostatkům. Ty v tomto případě spočívají v několika případech v odkazu na již neaktuální zákony. V průběhu kontroly, ale patrně již při přípravě některého z předchozích vydání, nedošlo například k aktualizaci zákona o ochraně utajovaných informací na nynější zákon, obdobně mohlo dojít při úpravách textu k uvedení počtu věřících již podle výsledků sčítání lidu z roku 2021. V recenzované knize se však jedná o výjimky, nikoliv o standard. Z pozice vysokoškolského učitele, který zkouší studenty, jimž je tato učebnice výslovně předepsána, bych autorům doporučil doplnit větu, kdy a jak se z Charty práv a svobod Evropské unie stala „Listina“. O síle autority učebního textu svědčí to, že tuto drobnou mezerku studenti sami při přípravě nezaplní. Obdobně bych v případě zaměstnanců, žen, mladistvých a těhotných žen v oblasti sociálních práv nehovořil o sociálních „menšinách“, ale spíše skupinách. To jsou ale drobnosti, které na kvalitě knihy nic nemění.

Ze svého pohledu čtenáře – a to již není záležitost autorů, ale nakladatele – bych dal přednost vydání zcela bez reklam. Kniha by vypadala lépe. Věřím, že prostor pro takové řešení by i díky poskytnuté veřejné podpoře snad existoval.

Závěrem mohu uvést jen to, že představovaná kniha je velmi zdařilá. Nepochybuji o tom, že bude oporou dalším tisícům zájemců o problematiku českého ústavního práva. Vzhledem k tomu, že je v různých podobách naším průvodcem už třicátým rokem, není nijak nadnesená zmínka o generační záležitosti.

Knihu lze doporučit každému zájemci o problematiku ústavního systému České republiky. Její potenciál využijí již středoškoláci a naplno poslouží na všech neprávnických vysokých školách. Výbornou oporou bude také zaměstnancům veřejné správy, ať už přímo při výkonu jejich profese nebo například při přípravě na úřednickou zkoušku. Vzhledem ke srozumitelnosti výkladu, a již zmíněné přehlednosti a čtivosti, již však není dosaženo na úkor odborné úrovně textu, lze knihu doporučit i čtenářům z řad široké veřejnosti mimo výše uvedené skupiny.

Jan Kudrna